

Katarzyna Suwada
k.suwada@gmail.com
Szkoła Nauk Społecznych PAN

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ PO POLSKU

Tytuł w języku polskim:

Co oznacza bycie ojcem dzisiaj? Ojcostwo w kontekście społeczno-instytucjonalnym w Szwecji i Polsce

Tytuł oryginalny:

How to Be a Dad Nowadays? Fatherhood within the Social and Institutional Contexts of Sweden and Poland

Promotor pracy: Profesor Janusz Mucha

CEL BADAWCZY PROJEKTU

Głównym celem projektu doktorskiego było pokazanie w jaki sposób szwedzcy i polscy ojcowie definiują oraz realizują swoje role rodzicielskie we współczesnej rzeczywistości społecznej. Biorąc pod uwagę zmiany, które zaszły w ramach życia rodzinnego na przestrzeni XX wieku i początku XXI wieku, zakładam, że ojcostwo jest nie tylko biologicznym zjawiskiem, które zdeterminowane jest płcią jednostki, ale jest również społecznie i kulturowo konstruowane. Jest to konstrukt, który z jednej strony opiera się na kulturowych i historycznych wzorach zachowań zakorzenionych w tradycji i oczekiwaniach innych ludzi, a z drugiej strony jest zależny od instytucjonalnych i politycznych mechanizmów wynikających z przejętej przez państwo polityki rodzinnej. W rezultacie, polityczne, kulturowe, religijne i społeczne konteksty różnych społeczeństw w odmienny sposób wpływają na to, w jaki sposób ojcostwo jest definiowane i praktykowane. Moja praca doktorska jest próbą uchwycenia kontekstualnego charakteru ojcostwa w Szwecji i Polsce. Moim głównym pytaniem badawczym jest: *w jaki sposób ojcostwo jest definiowane i realizowane w szwedzkim i polskim społeczeństwie na początku XXI wieku, a także jakie różnice i podobieństwa wylaniają się z porównawczej analizy obu tych społeczeństw. Za pomocą analizy jakościowej próbuję odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób mężczyźni rozumieją i postrzegają swoją rolę ojca, jak angażują się w obowiązki rodzicielskie, co oznaczają dla nich obowiązki ojcowskie i jakie ma to konsekwencje dla organizacji życia ich rodziny. Ponieważ różnica pomiędzy Szwecją a Polską jest ogromna pod względem tego, w jaki sposób zaprojektowana jest polityka rodzinna, w swojej analizie staram się również pokazać, jaki wpływ mechanizmy instytucjonalne mają na rodzicielskie zachowania mężczyzn.*

ZNACZENIE PROJEKTU

Badania nad ojcostwem (fatherhood studies) są stosunkowo młodą dyscypliną w ramach nauk społecznych, która pojawiła się w ostatnich dekadach XX wieku. Ojcostwo jako problem badawczy był początkowo analizowany z perspektywy psychologicznej w latach 50.

i 60. XX wieku. Psychologowie, a także inni badawcze społeczni, skupiali się przede wszystkim nad nieobecnością ojca w życiu rodzinnym i wpływie tej nieobecności na rozwój dzieci. Jednak w międzyczasie pojawiły się nowe konceptualizacje roli ojca, przestała być ona postrzegana głównie przez pryzmat moralnego autorytetu, czy bycia głównym żywicielem rodziny. Najnowsze debaty nad ojcostwem koncentrują się na zaangażowaniu mężczyzn w pracę opiekuńczą oraz znaczeniu jakie emocjonalne zaangażowanie ojców ma dla rozwoju dzieci oraz funkcjonowania całej rodziny. Ojcostwo stało się również ważnym tematem w ramach rozwijających się studiów nad męskością (*critical studies on men and masculinities*). W połowie lat 80. pojawił się nowy model ojcostwa, który wpisywał się w model *udomowionej* męskości. Zgodnie z nim zauważono, że mężczyźni coraz więcej czasu zaczynają spędzać na wykonywaniu obowiązków domowych i pracy opiekuńczej nad dziećmi. Od tego czasu badania nad ojcostwem zaczęły się dynamicznie rozwijać. Ojcostwo przestało być uznawane za trwały i jednolity konstrukt, ale zaczęto zauważać różnorodność doświadczeń i praktyk związanych z rodzicielstwem mężczyzn. Szerokie badania nad tym problem są prowadzone przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych i krajach skandynawskich. Coraz więcej badań pojawia się również w Europie i innych częściach świata. Społeczeństwo polskie jest zdecydowanie jednym z mniej zbadanych obszarów pod tym względem.

Dlatego właśnie zdecydowałam się na badania porównawcze w Szwecji i Polsce. Oba te państwa znacząco różnią się pod względem swojej historii i współczesnych społecznych i kulturowych charakterystyk. Porównanie katolickiej i ciągle bardzo patriarchalnej Polski, która radzi sobie z postkomunistyczną transformacją oraz zsekularyzowanej i równościowej pod wieloma względami Szwecji powinno rzucić nowe światło na badania nad męskością, badania nad ojcostwem, jak również socjologię rodziny. Przede wszystkim powinno pokazać rolę kontekstu instytucjonalnego i społecznego w sposobie realizacji roli ojca przez mężczyzn.

STRESZCZENIE POSZCZEGÓLNYCH ROZDZIAŁÓW

Praca składa się z ośmiu rozdziałów (łącznie z wprowadzeniem i zakończeniem). Rozdział drugi ma charakter teoretyczny. Jego celem jest odpowiedź na pytanie, dlaczego problem ojcostwa jest ważny na początku XXI wieku i dlaczego powinien być przedmiotem krytycznej refleksji socjologicznej. Z tego powodu rozpoczyna się on przeglądem badań nad ojcostwem w ramach nauk społecznych. Najpierw pokazuję, w jaki sposób rola ojca była analizowana w ramach socjologii, w szczególności socjologii rodziny. Jako, że ojcostwo jest silnie upłciowioną kategorią, koncentruję się przede wszystkim nad badaniami w ramach *gender studies* i nad teoriami o perspektywie feministycznej. Następnie przechodzę do różnych sposobów definiowania ojcostwa w ramach socjologii – skupiam się perspektywie psychologii ewolucyjnej, funkcjonalizmie strukturalnym oraz perspektywie konstruktywistycznej. Definicje, które podkreślają biologiczne i społeczne wymiary ojcostwa, z odwołaniem do macierzyństwa i ról płciowych, są najważniejsze dla mojej analizy. Trzecią część rozdziału poświęcona jest historycznej analizie zmieniających się ról rodzicielskich w XX i XXI wieku. Przechodzę z niej do ostatniej części, w której zakreślony jest proces zmiany

modelu tradycyjnego ojcostwa i przejścia w stronę nowego zaangażowanego ojcostwa w kontekście zmieniających się modeli męskości.

W rozdziale trzecim poruszona zostaje kwestia badania ojcostwa i metodologii własnej projektu. Prezentuję w nim moje badania, które opierają się na wywiadach pogłębionych ze szwedzkimi i polskimi rodzicami w 2012 i 2013 roku, danych ilościowych zebranych w ramach International Social Survey Programme i World Value Survey, oficjalnych danych ze szwedzkich i polskich instytucji statystycznych oraz na historycznej analizie szwedzkiego i polskiego systemu polityki rodzinnej. Badania mają charakter porównawczy dwóch bardzo odmiennych społeczeństw i systemów opieki społecznej. W tym rozdziale również tłumaczę się, czemu zdecydowałam się na przyjęciu krytycznej perspektywy teoretycznej przy analizie zjawiska ojcostwa oraz z różnych wyborów metodologicznych, przede wszystkim z tego czemu skupiam się na heteroseksualnych mężczyznach z klasy średniej.

Rozdział czwarty poświęcony jest instytucjonalnemu kontekstowi ojcostwa w Szwecji i Polsce. Rozpoczyna się on od opisu różnych systemów polityki społecznej i rodzinnej w Europie. Ważne jest dla mnie podkreślenie politycznego wymiaru rodzicielstwa i ról płciowych we współczesnych czasach, dlatego też analizuję, w jaki sposób role rodzicielskie są definiowane w oficjalnych dokumentach i jakie oczekiwania nakładają na ojców i matki. Odwołuję się tutaj do różnych typologii *welfare state*. Dodatkowo analizuję polityki rodzinne Szwecji i Polski odwołując się do równościowych polityk społecznych (*gender equality policies*). Następnie przechodzę do historycznego szkicu powstawania obecnych systemów polityki rodzinnej w obu krajach, kładąc szczególny nacisk na schemat urlopów rodzicielskich i jego upłciowiony charakter (pojawia się tutaj kwestia tego, jak mężczyźni byli w ten schemat włączani lub z niego wykluczani) oraz na dostęp do przedszkoli i żłobków.

Kolejne rozdziały – piąty, szósty i siódmy – opierają się na analizie wywiadów pogłębionych oraz danych uzyskanych w ramach ogólnoeuropejskich sondaży społecznych i oficjalnych danych narodowych. Rozdział piąty koncentruje się na tym, w jaki sposób ojcowie definiują ojcostwo. Definicje te są przedstawione w kontekście macierzyństwa oraz zmieniających się modeli męskości. Ważne jest dla mnie również pokazanie, w jaki sposób moim badani odwołują się różnic biologicznych pomiędzy kobietami a mężczyznami po to, aby uzasadnić swoje stanowisko (*naturalizacja* ról rodzicielskich). Kontekst instytucjonalny jest tu o tyle ważny, że w ramach systemu prawne obowiązki ojca i matki mogą być różnie określone, co wpływa na indywidualne definicje jednostek. Porównania Szwecji i Polski pozwalają mi na uchwycenie złożoności tego problemu.

Rozdział szósty poświęcony jest już *stricte* relacjom pomiędzy mechanizmami polityki rodzinnej a zaangażowaniem mężczyzn w swoją rolę ojca. Próbuję tutaj pokazać, w jaki sposób ojcowie radzą sobie ze społecznymi oczekiwaniami nakładanymi na nich przez państwo, ale także w jaki sposób odpowiadają na oczekiwania innych ludzi – swoich partnerek, rodziców, znajomych, przyjaciół, obcych w przestrzeni publicznej. Ponieważ ojcostwo jest często definiowane w kontekście ekonomicznych obowiązków mężczyzn wobec rodziny, zajmuje się w tym rozdziale także tym, w jaki sposób mężczyźni radzą sobie z konfliktem pomiędzy pracą zawodową i życiem rodzinnym i w jaki sposób osiągają równowagę pomiędzy tymi dwoma sferami (*work-life balance*).

Rozdział siódmy poświęcony jest już całkowicie praktyką związanym z ojcostwem. Pokazuję w jakie praktyki ojcowie się (nie) angażują, jak dzielą się obowiązkami domowymi i opiekuńczymi ze swoimi partnerkami, w jaki sposób łączą pracę zawodową z byciem ojcem. Oprócz tego analizuję doświadczenie stawania się ojcem i tego, jak to wpływa na wrażliwość mężczyzn i przewartościowanie ich priorytetów. W kontekście biologicznych różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami ważna jest również dla mnie odpowiedź na pytanie, jak mężczyźni radzą sobie ze *znaturalizowaną* różnicą pomiędzy obowiązkami ojca i matki w sytuacjach z życia codziennego.

Rozdział ósmy jest próbą podsumowania najważniejszych wątków z poprzednich rozdziałów i wysunięcia ogólnych wniosków. Zostają w nich również zarysowane ścieżki dalszych badań nad kwestią ojcostwa, równości płciowej, pracy opiekuńczej mężczyzn i męskości.